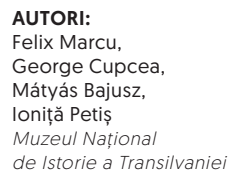

FRONTIERA DACIEI POROLISSENSIS ÎNTRE CASTRELE DE LA TIHĂU ȘI CĂȘEIU [SAMUM]

Radu Iustinian Zăgreanu
Complexul Muzeal
Bistrița-Năsăud

Analizele au fost realizate în cadrul Programului Național Limes, coordonat de Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj.

Spre deosebire de frontiera nord-vestică a Daciei Porolissensis, cuprinsă între castrule de la Bologa și Porolissum, care a fost intens cercetată începând încă din a doua jumătate a secolului al XIX – lea, situația frontierei nordice situată la est de castrul de la Tihău (în apropiere de Jibou) a fost mult mai puțin abordată.

Primele cercetări de teren au fost întreprinse în acest sector de frontieră de către arheologul clujean István Ferenczi, între anii 1968-1972, acesta reușind să identifice un număr de 34 de turnuri și un posibil *burgus* între castrerele de la Tihău și Cășeu (*Samum*, la 7 km nord-vest de Dej), pe o distanță de aproximativ 45 de km, rezultând o primă serie de studii legate de problematica frontierei romane în zona menționată.

Descrierile sale, respectiv rezultate cartografice ale cercetării de teren, au servit în vara anului 2016 ca bază de lucru pentru reluarea cercetărilor în acest sector puțin cunoscut și neglijat. În urma unei abordări sistematice, în cadrul programului național *Limes*, au fost reidentificate 30 de din cele 34 de

Map of the archaeological site of Tihău, showing various locations and structures. The map includes a legend on the right with symbols for Castru (orange square), Burgus (green pentagon), Turn de piatră (red triangle), and Turn de lemn (orange triangle). The map shows numerous locations such as Dealul Tărăvanilor, Măgura Tihăului, Dealul Crucii, and others. A north arrow is also present.

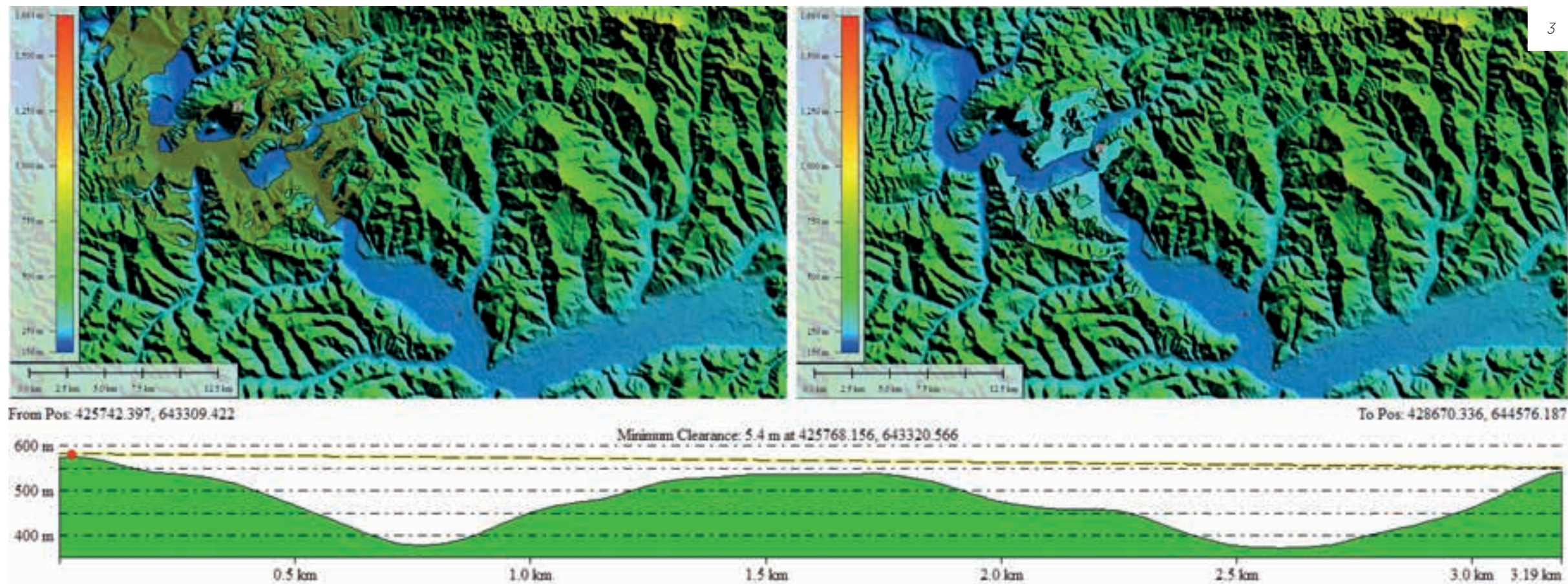
DISTRIBUȚIA GENERALĂ A OBIECTIVELOR IDENTIFICATE.

Starea actuală a ruinelor prezintă o degradare graduală, generată de factori atât naturali cât și antropici. Vegetația luxuriantă în continuă dezvoltare afectează ireversibil structura turnurilor. La rândul lor, defrișările și drumurile forestiere au distrus o bună parte din obiectivele identificate. De asemenea, extragerea pietrei și activitățile ilegale ale "detectoriștilor" reprezintă pericole reale pentru siturile arheologice.

Frontierele Daciei Porolissensis sunt un exemplu clar de exploatare a factorului geografic și geomorfologic în favoarea elementului tactic. Caracteristicile geografice ale sectorului Tihău-Cășeiu au imprimat frontierei romane un aspect propriu, distribuția spațială a elementelor componente încadrându-se într-un *Terrain Following System*, adică în acel tip de frontieră care urmărește valorificarea la maxim a palierului topografic pentru realizarea sistemului de intervizibilitate.

Sectorul poate fi împărțit din punct de vedere al topografiei în două zone diferite ca geografie și geomorfologie. Prima este porțiunea dintre castrul de la Tihău și localitatea Podișu unde este localizat un presupus *burgus*, turnurile fiind amplasate într-o linie principală în partea dreaptă a Someșului, pe vârfurile dealurile aliniate nord-sud aparținând piemontului structural al Someșului, spre linia Șimișna-Gârbău. În zona localității Podișu (Jud. Sălaj) linia de turnuri traversează Someșul, ultimul turn fiind plasat în zona localității Rogna, la aproximativ 150 m de malul râului. A doua porțiune începe așadar din zona localităților Podișu-Ileanda, linia de turnuri fiind amplasată acum în partea stângă a Someșului, într-o zonă de doline și chei, o formă de relief ușor de supravegheat, turnurile fiind amplasate pe un aliniament intermediar de cueste. Culoarul Someșului în sectorul Ileanda-Dej aparține Podișului Someșan. Spre est, din zona

CUMULATIVE VIEWSHED ANALYSES ȘI LINE OF SIGHT ANALYSES

castrului de la Cășeu începe sistemul de cueste, cu o rețea hidrografică consecventă, orientată de regulă nord-sud, componentă esențială a frontierei romane de pe teritoriul jud. Bistrița-Năsăud, turnurile fiind, însă, localizate pe o linie est-vest, pe șirurile de înălțimi și cele de depresiuni, paralele cu Someșul Mare.

Sunt preferate zonele mai ferite din apropierea vărfurilor de deal, care oferă o vizibilitate bună în fața frontierei, cât și o posibilitate de intervizibilitate cu elementele vecine. Elevațiile variază de la 213 m în lunca Someșului până la 716 m ("Muncelul Sălișcăi" = "Țâgla Fălcușei").

ANALIZELE DE INTERVIZIBILITATE

Gradul de unicitate al frontierei Daciei Porolissensis este dat în primul rând de relief iar mai apoi de disponerea elementelor constitutive ale *limes-ului*. Fiind un sistem cvasi-liniar frontiera Daciei Porolissensis este organizată după o schemă tripartită de funcționare care cuprinde caestrele auxiliare amplasate, cu o excepție, în lunca râurilor, fortificațiile de mai mici dimensiuni (*burgii*), ca structuri secundare amplasate de regulă pe linia frontierei, a căror rol este de a controla locurile mai ușor accesibile. Turnurile, al treilea element din schemă, au în principal două obiective majore: observare și

semnalizare. Așadar intervizibilitatea și raza maximă de operare sunt combinate pentru a determina numărul optim de turnuri într-un lanț de vizibilitate. De aceea turnurile nu sunt așezate întotdeauna pe o linie virtuală, ci într-o rețea, în directă legătură cu zonele care trebuie supravegheate și în funcție de vizibilitatea dintre ele.

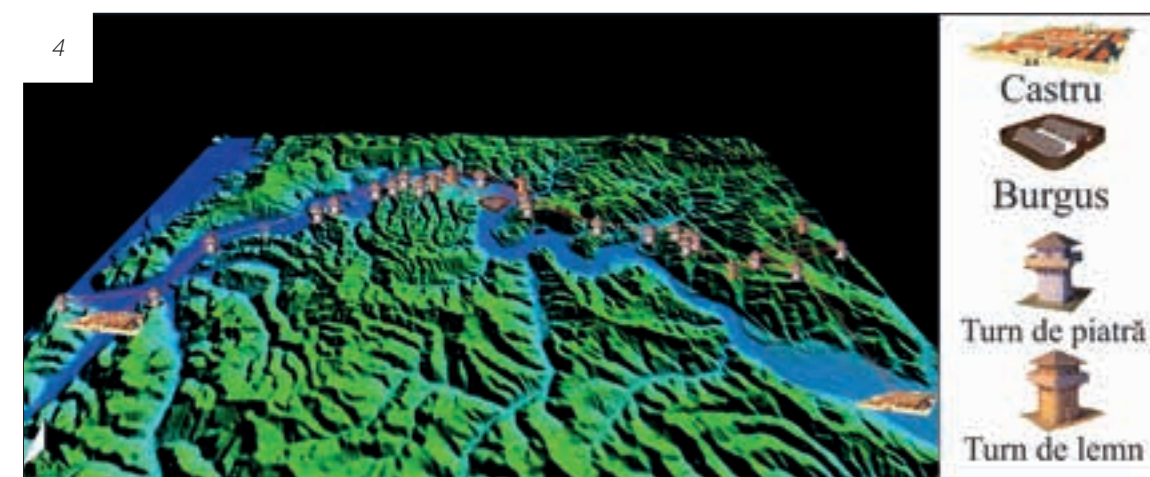
Pentru a observa aceste aspecte am aplicat un set de analize geostatistice de tip CVA [Cumulative Viewshed Analysis], permițându-ne astfel să stabilim lanțul intervizibilității și posibilitatea de comunicare vizuală în cadrul sectorului avut în vedere, dublate de LOS [Line of Sight Analyses].

În zona Tihău-Podișu turnurile asigurau supravegherea luncii Someșului. De la Ileanda la Cășeu situația este puțin diferită datorită reliefului carstic dintre Muscelele Brezei și piemontul Someșului, văile care curg înspre Someș, căi naturale de intrare în provincia romană, fiind mai ușor de supravegheat. Intervizibilitatea este de tip lateral fără relee, fiind presupusă o existență a lor în zona Cășeu pentru comunicarea mai facilă cu castrul. Semnalele vizuale "*per diem fumo per noctem flaminis*" erau dublate de cele acustice. Problema semnalizării acustice pe frontieră a fost pusă

începând cu finalul anilor '60, cercetările arheologice validând aceste ipoteze. Comunicarea pe frontieră se realizează atât vizual și acustic, cât și prin mesageri călare, fiind preferate drumurile de culme ușor accesibile.

Maxima distanței dintre turnuri este în cazul acestui sector de 4,46 km, însă media distribuției spațiale este de 1.5 - 2 km între turnuri, similar cu celelalte sectoare de graniță. Un impediment major în stabilirea funcționalității acestui sector de frontieră constă în

izolarea palierului cronologic. În lipsa cercetărilor arheologice nu este sigur că toate aceste turnuri sunt contemporane. Or, tocmai acest lucru este sugerat în urma studiilor de vizibilitate dintre Ileanda și Cășeu. Datorită faptului că în 4 cazuri ruinele turnurilor de piatră sunt la 10 - 20 de m distanță amplasate față de ruinele turnurilor de lemn și chirpic este evident același tipar al amplasamentelor în ambele faze cronologice. **IMAGINEA 4**

MODELUL INTERVIZIBILITĂȚII REDAT PE SUPRT SRTM CU REZOLUȚIA DE 30 M

Bibliografie

Surse antice

Vegetius, *Epitoma rei militares*, III, 5.

Surse moderne

Baatz, D. 1976. *Die Wachttürme am Limes, Kleine Schriften zur Kenntnis der römischen Besetzungsgeschichte Südwestdeutschlands* 15, Stuttgart, 1976.

Ferenczi, Șt. 1973. *Contribuții la cunoașterea limesului roman de la nordul Someșului Mare (partea I). Sargetia* 10, 79-104.

Ferenczi, Șt. 1976. *Contribuții la cunoașterea limes-ului roman de la nordul Someșului Mare (II). File de istorie* 4, 107-33.

Ferenczi, I. 1988: *Contribuții la problema cunoașterii sistemului de apărare roman de pe cursul Someșului. ActaMN* 24-5, 171-87.

Ferenczi, I. 1988a: *Limesul Daciei. Sectorul de pe Someșul reunit. Elemente de apărare pe subsectorul Ileanda-Tihău. ActaMP* 12, 251-89.

Ferenczi, I. 1991: *Limesul Daciei. Sectorul de pe Someșul unit. Elemente de apărare pe subsectorul Cășei-Ileanda. ActaMP* 14-5, 127-52.

Marcu, F., Cupcea, G. 2013. *Topografia limes-ului de nord-vest al Daciei în zona castrului de la Bologa, Arheovest I, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie – In memoriam Liviu Măruia, Szeged, 2013, 569-589.*

Wooliscroft, D. J. 2001. *Roman Military Signalling, Newcastle upon Tyne.*

5

AVANPOSTURI

I. Ferenczi a ridicat în studiile sale problema existenței unei linii secundare de turnuri. Astfel, pentru frontiera nordică acesta a postulat existența unei linii de turnuri amplasată pe culmea Brezei, la câțiva km în fața liniei cunoscute. Asemenea urme au fost semnalate, de către același autor, și în cadrul sectorului Tihău –Cășeu. Un singur punct a putut fi identificat cu certitudine, amplasat aproximativ în fața castrului de la Tihău, în partea dreaptă a râului Someș. Aceste avanposturi, descrise de I. Ferenczi ca fiind parte dintr-o linie secundară, localizată cu mult la nord de Someș, au fost verificate, însă nici unul nu poate fi considerat momentan ca parte componentă a frontierei. **IMAGINEA 5**

Descoperirile din apropiere de Zalău și Supuru de Sus (jud. Satu-Mare) dovedesc existența unor avanposturi romane sau a unei linii avansate de frontieră care trebuie să fi durat scurt timp. Or, existența unor instalații militare speculată de către I. Ferenczi, în special în zona Jiboului și a Culmii Brezei, nu are

deocamdată suport științific. Plus, cercetători de la Muzeul Județean de Istorie și Arheologie, Baia Mare, au descoperit recent că urmele unuia din turnurile presupuse la nord de Măgoaja aparțin, de fapt, sistemului de apărare din al doilea război mondial.

Sectorul discutat nu este izolat de celelalte porțiuni ale frontierei, el reprezintă o continuare organică a *limes-ului* din zona nord-vestică a Munților Meseș și se leagă natural cu frontiera romană situată pe teritoriul jud. Bistrița – Năsăud. De aceea, prin reidentificarea topografică a componentelor frontierei din zona Tihău-Cășeu s-a întregit sistemul complex al graniței romane de nord. ●

RIDICĂRI TOPOGRAFICE ȘI ANALIZE
GEOSTATISTICE APLICATE PE FRONTIERA
NORDICĂ A DACIEI POROLISSENSIS

Cercetările sistematice de teren întreprinse în cadrul proiectului național Limes-Frontierele Imperiului Roman în România au dus la reidentificarea și cartarea aproape completă a turnurilor și structurilor de tip burgus, părți constitutive ale frontierei nordice a Daciei Porolissensis. Zona cercetată se încadrează geografic între Ileanda (com. Ileanda, jud. Sălaj) ca limită vestică, respectiv Salva (com. Salva, jud. Bistrița-Năsăud) în est.

Obiectivele arheologice au fost identificate utilizând studiile și planurile topografice întocmite de cercetătorul clujean István Ferenczi, unul dintre cei mai prolifici cercetători ai frontierei Daciei Porolissensis. Astfel, au fost reidentificate și cartate o serie de 46 de puncte din care 43 sunt turnuri de supraveghere și semnalizare, 2 sunt structuri de tip burgus, harta arheologică a frontierei nordice fiind rectificată și actualizată potrivit exigențelor cerute de cercetarea frontierelor romane.

În paralel cu aceste cercetări de suprafață au fost realizate o serie de 10 ridicări topografice ale obiectivelor în cauză, în măsura în care vegetația și starea de conservare au permis acest lucru. **IMAGINEA 1**

AUTORI:
Horațiu Cocîș
Universitatea „Babeș-Bolyai”

Radu Iustinian Zăgreanu
Complexul Muzeal
Bistrița-Năsăud

Majoritatea analizelor au fost realizate în cadrul Programului Național Limes, coordonat de Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj.